

*„Minden jó adomány és minden tökéletes ajándék
onnan felülről, a világosság Atyjától száll alá...”
(Jak 1,17a)*

I. JAKAB LEVELÉNEK MAGYARÁZATA

BEVEZETÉS

1. A levél kéziratai

Jakab levelére is érvényes az, ami az újszövetségi irodalom minden művére – nem maradt ránk *autographon*, legalábbis a tudomány mai állása szerint. Nem mintha nem becsülték volna az újszövetségi iratokat. Az *autographonok* hiányának az oka egyrészt az, hogy a papirusz, amit az újszövetségi iratok írásának korában használtak, nem mondható időtállóknak, másrészt pedig a keresztyénüldözések kezdetével minden úton-módon meg akarták semmisíteni ezeket az iratokat. Az életével fizetett az, akinél ilyen kéziratot találtak. Az Újszövetség iratai és azok, akik ezeket rejtegették, egyaránt veszélyben voltak. Ennek ellenére lehettek korábban is olyan kéziratok, amelyek ugyan általunk nem ismeretesek, azonban az újszövetségi iratok kanonizálása korában némely vidéken még megvoltak. Az elérhető kéziratok idézett anyaga általában a III–IV. évszázadból való, néhány evangéliumi részlet kivételével, vagy még későbbi korból. Így a rendelkezésünkre álló kéziratok anyagából, azok variánsainak elemzésével kell az eredeti formára visszakövetkeztetnünk. A papirusz kéziratok – ez érvényes egyébként a sokkal tartósabb pergamenre írt anyagra is – az evangéliumok esetében maradtak fenn a legnagyobb számban. Jakab levelének mai ismereteink szerint a következő kéziratok vannak részben papiruszon, részben pergamenen, egyrészt majuszkuláris, másrészt minuszkuláris írásmóddal:

Papirusz kéziratok:

P²⁰ a III. századból, Princeton, Jak 2,19 – 3,9 versek

P²³ a III. századból, Urbana, Jak 1,10–12.15–18 versek

P⁵⁴ az V. századból, Princeton, Jak 2,16–18.22–26; 3,2–4 versek

P⁷⁴ a VII. századból, Genf, Jak 1–5. része

Pergamen majuszkuláris kéziratok:

Kisebbrészletek:

Jak 4,15 – 5,20, száma 048, Róma, az V. századból

Jak 1,11, száma 0166, Heidelberg, az V. századból

Jak 1,25–27, száma 0173, Firenze, az V. századból

Jak 1,12 –14.19– 21, száma 0246, Cambridge, a VI. századból

Jakab levele az újszövetségi iratokat tartalmazó szövegek sorában:

Codex Sinaiticus, jele , sorszám 01, London, a IV. századból

Codex Alexandrinus, jele A, sorszám 02, London, a IV. századból

Codex Vaticanus, jele B, sorszám 03, Róma, a IV. századból

Codex Ephraemi rescriptus, jele C, száma 04, Párizs, az V. századból

Codex Athous Lavrae, jele , száma 044, Athosz-hegy, a VIII–IX. századból

Minuszkuláris kéziratok az egész levelet tartalmazzák:

33-as szám alatt Párizsban a IX. századból

1739-es szám alatt a X. századból

A kéziratok áttekintése azt mutatja, hogy Jakab levele már a legrégebbi kéziratok keletkezése korában is eljutott oda – ha csak töredékekben is –, ahol a keresztyén egyház megalakult. Természetesen az is elképzelhető, hogy nagyobb részletei jutottak el, sőt az egész levél is, de csak töredékek maradtak meg. Mindenesetre Jakab levele esetében azt is számításba kell vennünk, hogy meglehetősen hosszú ideig, amíg az újszövetségi kánonba, az elismert iratok sorába fel nem vették – Dibélius¹ kifejezésével élve – ún. privat létmódján („Privat-Existenz”) élt. A kéziratok anyag eltérő variánsainak az alakulását ez is meghatározhatta.

A majuszkuláris pergamen kéziratok a IV. századból már az újszövetségi kanonikus könyvek sorában hozzák Jakab levelét.

Az ókori hagyományozási kultúra esetében tudjuk – és ez szintén nem mellékes –, hogy a hagyományozás módja elsősorban a szóbeli forma volt. Szóban örökítette át egyik nemzedék a másikra a számára értékes és jelentős ismeretanyagot. Ez a módszer nem csak az újszövetségi iratok esetében érvényes. Az írásbeli forma jelentősége később nőtt meg és később vált gyakorlattá. Még egy szempontra szintén tekintettel kell lennünk. Az ősegyház korai korszakában Jézus dicsőséges visszajövetelének az idejét kortársai még a maguk életében várták (1Thessz 4,15). Ez a tény szintén meghatározta Jézus tanításának írásba foglalását. Mindenesetre Jakab levele kéziratának a fennmaradását illetően nyilvánvaló, hogy az emberi munka ebben az esetben is túlmutat arra az Úrra, akinek a neve jöllehet csak kétszer fordul elő a szövegben, de a jelenléte Lelke által mind a mai napig tapasztalható és iránymutató a mai egyházi nemzedék számára is.

1 DIBELIUS, Martin: Der Brief des Jakobus. 10. durchgesehene Auflage mit einem Ergänzungsheft herausgegeben von Heinrich Greeven, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1959, 64.

2. A levél tartalma

Bevezető köszöntés (1,1) *Örömmel fogadjátok a különböző kísértéseket.* A kísértések hitetek próbáját jelentik, a tökéletességhez vezető út egyes fázisai (1,2–4). Igaz hittel imádkoztatok, mert különben nem talál meghallgatásra az imádságotok (1,5–8). A társadalom alacsony rétegéhez tartozó testvér a Krisztus által nyert méltóságával dicsekedjék, a gazdag pedig alázatával. Mindkét élethelyzet alázatra int az iránt, akinek hatalma alatt van mulandó földi élete (1,9–11). Boldog ember az, aki a kísértések idején kitart az Úr mellett. A kísértés forrása nem Isten, hanem az ember, a megromlott emberi természet, a bűn, amely halált szül (1,12–15). Minden jó ajándéknak viszont Isten a forrása, a világosság Atyja, aki soha nem változik. Az ő akarata szült minket az igazság igéje által, hogy teremtményeinek első zsengeje legyünk (1,16–18).

Tanuljátok meg az igazi istenfélelmet. Az Isten igéjének okos hallgatói, szószólói legyetek és a haragnak ne adjatok helyet. A harag Isten igazságát nem munkálja. Minden tisztátalanság és gonoszság elvetendő, az ige szelídséggel történő befogadása követendő, amely képes megszabadítani lelketeket (1,19–21). Az igének viszont ne csak hallgatói, hanem megtartói legyetek. Aki csak hallgatója, annak hiábavaló az ighallgatása, aki viszont cselekvője, azt boldoggá teszi cselekedete. Isten igazi félelme tiszta beszédben, emberséges tettekben, tiszta életformában mutatkozik meg (1,22–27).

Ne legyetek személyválogatók. Ne tegyetek a gyülekezetben megjelenők között különbséget külső megjelenésük alapján, megszegyénítve a szegényeket. Isten nem személyválogató. A személyválogatás ellenkezik jóakarásával. A szeretet királyi törvényének betöltése nem engedi meg a személyválogatást. Ha személyválogatók vagytok, bünt követtek el és a törvény mint törvényszegőket ítél el titeket. Úgy beszéljétek és úgy cselekedjétek, mint akiket a szabadság törvénye ítél meg. Az ítélet irgalmatlan ahhoz, aki nem cselekedett irgalmasságot, az irgalmasság ellenben diadalmaskodik az ítéleten (2,1–23).

A cselekedet és a hit kapcsolata. Mit használ, ha valaki azt mondja, hogy van hite, de cselekedetei nincsenek? Ha egy testvér, aki segítségre szorul, segítséget jelentő tettek helyett csak szavakat hall, „okos” tanácsokat, mire megy vele? Ugyanígy a hit is, ha cselekedetei nincsenek, semmit nem ér, halott önmagában. Te hiszed, hogy egy az Isten: jól teszed, az ördögök is hiszik és rettegnek. A hit cselekedetek nélkül meddő. *Ábrahám* példája szemlélteti, hogy hite együttmunkálkodott cselekedeteivel, és cselekedeteiből lett teljessé

a hite. *Ráháb* példája szintén azt szemlélteti, hogy a cselekedete következménye hitének. Mert ahogyan a test halott lélek nélkül, ugyanúgy a hit is halott cselekedetek nélkül (2,14–26).

A tanítók felelőssége: a nyelv bűnei. Mindnyájan sokat vétkezünk. Ha valaki beszédben nem vétkezik, az tökéletes ember, képes megfékezni egész testét. A nyelv kis testrész, de sok bajnak az okozója lehet. Ezzel áldjuk az Urat és Atyát, és ezzel átkozzuk az Isten hasonlatosságára teremtett embereket. Ugyanabból a szájból jön ki az áldás és az átok. Testvéreim! Nem kellene ennek így lenni! Vajon a forrás ugyanabból a nyílásból árasztja-e az édes és a keserű vizet? (3,1–12)

Az ember életformája jeladás az emberről, a harcok háttere. Ki bölcs és értelmes? Mutassa meg életmódjából! Ahol irigység, zűrzavar, és ellenségeskedés van, az nem a felülről való bölcsesség, hanem földi, testi, ördögi. A felülről való bölcsesség tiszta, békeszerető, irgalmas és jó gyümölcsökkel teljes. Vajon nem az önző, féktelen vágyaitokból származnak ezek, Isten szövetségének megtöréséből? Nem tudjátok, hogy a világgal kötött barátság ellenségeskedés Istennel? (3,13 – 4,4)

A szabadulás lehetősége, Isten törvényének megtartása. Az ítélet Isten joga. Isten szabadítása készen van azoknak, akiknek lelkét adta a még nagyobb kegyelme által. Engedelmeskedjete azért az Istennek, álljatok ellen az ördögnek és elfut tőletek (4,5–7). Közeledjete Istenhez és közeledni fog hozzatok. Tisztítsátok meg kezeteket, szenteljéte meg szíveteket ti kétszínűek. Bánjátok meg bűneiteket, alázzátok meg magatokat az Úr előtt és ő felemel titeket. Ne rágalmazzátok testvéreteket, se ne legyetek ítélőbírái. Egy a törvényadó és ítélőbíró, aki megmenthet és elveszthet. Ki vagy te, aki ítélkezel felebarátod felett (4,5–12).

A jövő tervezéséből ne maradjon ki Isten. Az ember léte az Úr akaratától függ, akár tudja, akár nem, akár hiszi, akár nem. A jövőre vonatkozó terv adjon jelt arról, hogy a holnap, a jövő Isten akaratától függ. Ha az Úr akarja és élünk, akkor megy végbe a jövőre vonatkozó tervünk. Az elbizakodottság bűn, gonosz. Aki tudna jót tenni, de nem teszi: bűne az annak (4,13–17).

Az embertelen gazdagok ítélete. Az a gazdagság, amelyből senkinek sincs semmi haszna, még annak sem, aki rendelkezik vele, ítélet alá esik. A munkavállalók kismimizése, bérüknek visszatartása az égre kiált, és eljutott a Seregek Urának fülébe. Dözsöltetek és tobzódtatok, hizlaltatok szíveteket, mint az áldozati állat levágásának napján. Elítéltéte, megöltéte az igazat, és nem állt ellen nektek (5,1–6).

Legyetek türelemmel az Úr visszajöveteléig. Az ember mindennapi életében is szükség van a türelemre. A földművelő türelmesen várja a föld termé-

sét, türelmesen várja az evetett magra az esőt. Ti is türelmesen várjátok az Úr eljövételét, mert az közel van. Ne panaszkodjatok egymásra, hogy el ne ítéltessetek, a bíró az ajtó előtt áll. Vegyetek példát a prófétáktól. Boldognak tartjuk azokat, akik kitartottak a szenvedésekben. Jób példája eszméltető. Az Úr igen irgalmas és könyörületes. Mindenekelőtt, testvéreim, ne esküdözsetek. Legyen világos, határozott, egyenes a beszédetek (5,7–12).

Az imádság jelentősége. A szenvedő, a boldog, a beteg ember számára az Úr nevének segítségül hívása egyedül, vagy a gyülekezet előjáróival való közösségben a célszerű, a megoldást jelentő segítség. Nagy hatása van az igaz ember buzgó könyörgésének. Illés ugyanolyan ember volt, mint mi, példája szemlélteti az imádság jelentőségét (5,13–18).

Felelősség az eltévedt emberekért. Aki megment egy bűnöst a tévelygés újáról, megmenti életét a haláltól, és elfedezi sok bűnét (5,19–20).

Jakab levelének tartalma Isten Szentlelkének a pecsétjéről tesz bizonyosságot. A levél gondolati egységei alapján azt láthatjuk, hogy Krisztus megváltó tette nyomán az aktív keresztyén élet útját világítja meg. A Krisztus által adott lehetőség érvényesítésére indít, és annak megmutatkozását várja el az istentisztelettől kezdve az élet minden területén. Krisztus követőinek a helyzetét reálisan látja és láttatja. A hitre jutás még nem a mennybe jutás, hanem egy olyan jó útnak a kezdete, amely oda vezet, azonban ezen az úton új próba és új küzdelem a hívők sorsa szüntelen. Ebben a küzdelemben azonban az egyház tagjai az Úr segítségét tapasztalhatják, ha megmaradnak mellette. Az ember saját megromlott természetével való küzdelemben az győz, aki nem fordít hátat annak az Úrnak, aki nem kísért, hanem megment. A vele való intenzív közösségre indít, az igazi istentiszteletre, amely nem csupán az ige hallgatása, hanem annak cselekvése. Az ige hallgatásának az élet színterén emberséges tettekben nyilvánul meg a hitelessége: az elesett embereknek nyújtott, segítséget jelentő tettekben. Az a hit, amely nem folytatódik a segítségre szoruló emberek sorsának javításában, halott. Ezt igazolják az ószövetségi példák is. A gyülekezet istentiszteletén ugyanúgy, mint hétköznapi életében a gyülekezeti tagok közti különbségtételnek társadalmi helyzetük alapján semmi helye nincs. A személyválogatás elítélendő és ítéletet von maga után. A szegény testvérek esetében nem a megszégyenítés, hanem a segítségnyújtás az Úr szemében a helyes tett, és annak tudatosítása, hogy ő különösen odafigyel a szegények imádságára. Az ember e világi állapota mulandó és e világi léttel együtt érvényét veszti.

3. A levél meghatározása az újszövetségi iratok körén belül

Jakab levele a *katolikus levelek* sorához tartozik. A páli irodalmon kívüli hét levél került ebbe a csoportba az újszövetségi iratok kanonizálása során. A *katolikus* meghatározást először a keleti egyházrészben használták a Jakab, 1–2Péter, 1–2–3János és Júdás levelének közös megnevezésére, s ez a meghatározás *Eusebius*² csoportmegjelölése nyomán a következőkben általánossá vált. Korábban ugyan már *Dionysios*³ szóhasználatában is előfordult az 1Péterre, 1Jánosra és Júdásra vonatkozóan. Valószínűleg az 1János címzettjeinek általános meghatározása alapján terjedhetett el a *katolikus* jelző használata a többi hozzá hasonló iratra vonatkoztatva. A *katolikus* fogalom azt fejezi ki, hogy nem egy – a szöveg bevezetésében – meghatározott gyülekezetnek, nem is név szerint megnevezett személynek, hanem az egész egyháznak szóló tanításról van szó ezekben a levelekben. Arról van szó, hogy ezek a levelek éppen úgy kanonikus levelek, mint Pál levelei, azoktól azonban ily módon megkülönböztetve.⁴ *Katolikus* vagyis *egyetemes levél ez a hét levél* abban az értelemben is, hogy általánosan elismertek és valamennyi gyülekezetnek a hiteles üzenetet, az igaz tanítást közvetítik a hamis tanításokkal szemben. Az egyház érvényes, hiteles, mérvadó „kanonikus” tanítása szól az *egyetemes levelek* iratcsoportjához tartozó levelekben, valamennyi gyülekezetnek: az egyetemes egyháznak.

2 EUSEBIUS: *Historia ecclesiasticae* II 23,24, in: Varga Zsigmond J.: Újszövetségi bevezetés, Debrecen, Kollégiumi és Egyházkerületi Sokszorosító Iroda, 1979, 242 .

3 BALZ, Horst: *Die „Katholischen Briefe“*. Göttingen und Zürich, Vandenhoeck & Ruprecht, 1985, 1.

4 BENDEL, Johann Albrecht: *Gnomon Auslegung des Neuen Testamentes in fortlaufenden Anmerkungen*. II Bd. 2.2. Teil, 712.

4. A levél kanonizálása és értékelése az egyház történetében

A *katolikus* levelek közül Jakab levele van az *első* helyen az így meghatározott iratcsoportban. Feltételezések szerint ennek a magyarázata az, hogy Keleten Jakabnak, az Úr testvérének a tekintélye igen nagy volt, és a levelet neki tulajdonították többen a kanonizálás korában. Az oszloppapostolok között is ő szerepel az élen, utána következik Péter és János (Gal 2,9). Ezeknek az iratoknak, Jakab levelével azonos módon, apostoli eredetükre való tekintettel a görög egyház kánonjában az Apostolok Cselekedetei után jelölték ki a helyét, Pál levelei előtt⁵. Nyugaton a *katolikus* levelek *hetes* számát sem tartják esetlegesnek. Megfelel ez a Jelenések könyve *hét* gyülekezethez intézett levelének, és Pál apostol szintén *hét* gyülekezeti levelének, amelyek az egész világ színterén szétszórtságban élő egyház valamennyi gyülekezetének szólnak.

Az óegyházi hagyomány korai időszakában azonban Jakab levele használatának nincs nyoma. Nem idézi és nem említi meg sem *Tertullianus* (Kr. u. 160 körül), sem *Irenaeus* (Kr. u. 140–202), az ókor rendkívül jelentős teológusa. Nem szól róla *Cyprianus* (kb. 200–258) sem, az egyik jelentős egyházi atya, karthágói püspök, aki az egyház egységéért küzdött. *Irenaeus* tanítványa: *Hippolytus*, Portus püspöke, *Origenes* barátja szintén nem említi. Jakab leveléről az *első adat* Kr. u. 200 után Palesztinából és Egyiptomból való. Az egyházatyák közül *Origenes* (Kr. u. 185–254) hivatkozik legelőször a levélre. Tisztelettel szól róla, de hitelességének megítélésében ingadozik. Alexandriában viszont ő népszerűsítette. *Eusebiusnak*, Cézárea püspökének, az egyháztörténet-írástípusának a kanonikus könyvekkel kapcsolatos állásfoglalását tanítómestere, *Origenes* határozta meg. Ő a Jakab levele szerzőjének *Jakabot*, az Úr testvérét tartja, aki Kr. u. 62-ben szenvedett mártírhalált. Nem hallgatja el azonban azt a bizonytalanságot, ami e tekintetben az egyházatyák között van. A kanonikus könyvek felosztásában nem a *homologoumena*, az általánosan elismert iratok csoportjába sorolja, hanem az ún. *antilegomena*, vagyis a kétséges, vitatott iratok közé.⁶ A nyugati egyházatyáknál Jakab levele először az ún. *Codex Corbeiensisben*, (ff) egy Kr. u. 350-ből való latin nyelvű

5 BALZ, Horst, 2.

6 VARGA Zsigmond J. Újszövetségi bevezetés, 58.

kéziratban jelenik meg.⁷ Ebben Jakabot a kézirat végén a Zebedeus fiának nevezik.⁸ A római egyházban *Poitiersi Hilarius* (Kr. u. 315–367) püspök, az ariánusok elleni küzdelem neves harcosa, Jakab levelét szó szerint idézi a Szentháromságról írt tanulmányában (*De trinitate* IV 8) 357 körül.⁹

Jakab levele voltaképpen a IV. században lett az egyház keleti és nyugati felében is elismert irattá. A jeruzsálemi *Cyryll* (Kr. u. 315–386) és *Johannes Chrysostomos* (Kr. u. 347–407) Jakab levelét hiteles, szent, kánoni iratnak ismeri el. Jakab levele elismert irattá nyilvánításához a döntő impulzust *Sophronius Eusebius Hieronymus* (Kr. u. 340–419) adta meg azzal, hogy az újszövetségi iratok latin nyelvű fordításába felvette. Megállapítja, hogy Jakab csak egy levelet írt, amely a hét katolikus levélhez tartozik.¹⁰ *Hieronymus* a levél kanonikus voltát elismeri, a szerzőség kérdését illetően azonban vannak kétségei. *Aurelius Augustinus* (Hippo, Kr. u. 354–430) viszont minden kétséget kizárva az Úr testvére Jakabot tartja a levél írójának. *Hieronymus* és *Augustinus* hatására a római (Kr. u. 382), a *hippói* (Kr. u. 392) és *karthágói zsinat* (Kr. u. 419) a levél kanonicitását elismeri.

A keleti egyházban a döntő fordulópontot voltaképpen már *Athanasius* (Kr. u. 295–373) állásfoglalása korábban meghozta. Az ő hatására a *laodiceai zsinat* (Kr. u. 360) Jakab levelét elismert irattá nyilvánította. *Athanasius*, Alexandria püspöke húsvéti körlevelében közli az újszövetségi iratok hiteles jegyzékét. Megállapítja róluk, hogy ezek az üdvösség egyedüli forrásai, amelyekhez sem hozzátenni nem szabad, sem elvenni belőlük. Ebben az iratában nevezi a felsorolt kánon könyveit az „új szövetség” iratainak.¹¹ Szíriában a *Pesittába* ugyan felvették Jakab levelét, de a szír egyház tekintélyes személyiségei, köztük *Mopsuestiai Theodoros* (†428), egyházatya, püspök elutasította. Voltaképpen az V. században válik elismert irattá a nagyobb egyházi központokban, így Antiókhia vidékén is. Tekintélye megalapozását *Damaszkuszi Jánosnak* köszönheti a VIII. század közepétől, akinek a tekintélye a szíriai egyházban ugyanaz volt, mint *Augustinusé* a római egyházban.¹² A Jakab levelével kapcsolatos vita egy évezredig nyugvópontra került. Jakab levelének tekintélye vitathatatlan volt a középkorig, amikor is újra a kritika pergőtüzébe került.

7 Uo., 362.

8 DIBELIUS, Martin: *Der Brief des Jakobus*, 62.

9 BARCLAY, William: *Brief des Jakobus und Petrus*, Wuppertal, AUSAAT Verlag, 1982, 9.

10 Uo., 9.

11 VARGA Zsigmond J., 24.

12 BARCLAY, William, 10.

Erasmus Jakab leveléhez írt kommentárja végén vonja kétségbe a levél szerzőjére vonatkozó korábbi, általánosan elfogadott álláspontot. Kétségei stiláris okokból erednek elsősorban. Vitathatónak tartja ugyanis a levél igen jó görög nyelve alapján, hogy az írója az legyen, akinek az anyanyelve héber. *Luther Márton* viszont dogmatikai okokra hivatkozva indokolja meg kétségeit. Elutasítja a levél apostoli szerzőségét. Az érveire való hivatkozásban egészen odáig elmegy, hogy „szalmalevél” meghatározással illeti Jakab levelét. A kánonban nem tartja azonos értékűnek János evangéliumával és János első levelével, sem Pál Római, Galata, Efézusi levelével, de Péter első levelével sem.

Vannak viszont *Luthernek* olyan iratai is, amelyekben védelmébe veszi és megállapítja, hogy nem emberi bölcsesség szólal meg abban. *Melanchthon Fülöp* jó teológiai érzékkel, helyesen foglal állást a levél mellett. Megállapítja, hogy különbség van az élő hit és a halott hit között. Jakab levelében csak azért harcol, hogy a hit élő legyen. Élő hit pedig az, amely tettekben nyilvánul meg.¹³ *Kálvin Jánosnak* nincsenek fenntartásai Jakab levelével kapcsolatban. Esméltet a bibliai iratok sokrétűségére. Álláspontja szerint ennek megfelelően nem egymáshoz kell mérni ezeket az iratokat, és nem is azonos mércét kell használni azok hitelességét illetően. Szerinte az újszövetségi iratok hitelességét nem az igazolja, hogy ki közli, vagy ki továbbítja, hanem a rajta lévő pecsét.¹⁴ Az irat hiteles magyarázatához pedig szövegkritikai, történeti, filológiai elemzésre van szükség ahhoz, hogy a pecsét titka feltáruljon.

A XIX. században a levél valóságának problémájának kérdését nyelve irodalmi sajátosságainak figyelembe vétele alapján ítélik meg. *De Wette* (1778–1849) német teológus, a történeti-kritikai irányzat egyik képviselője szerint a levél kiváló görög nyelve, amely héber hatást egyáltalán nem tartalmaz, arra utal világosan, hogy a levél írója görög anyanyelvű. Ez a tény pedig azt jelzi, hogy a levél nem lehet Jakabnak, az Úr testvérének az írása. A levélhez írt bevezetésében 1826-ban nyelvi érvelésének következményeként vonja kétségbe a levél hitelességét. A kritikai irányzat későbbi képviselője, *Christian Ferdinand Baur* és tanítványai a levélben tükröződő szituáció elemzése alapján a levelet az ősegyház későbbi korában keletkezett iratnak tartják, egy zsidókeresztyén *pszeudepigráf* iratának.

13 DIBELIUS, M. – Greeven, H., 54–56.

14 GÁNÓCZI Sándor – Stefan Scheld: *Kálvin hermeneutikája*, Bp., Kálvin Kiadó, 1997, 56kk.

Friedrich Spitta szerint¹⁵ a levél intelmeinek jellemzője bizonyos internacionalitás és interkonfeszionalitás. Nem fejeződik ki az intelmekben, hogy melyik hit szolgálatáról van szó bennük, melyik vallási kör van mögöttük, voltaképpen mi az eredetük. Spitta és vele azonos módon a francia L. Massebieau¹⁶ feltételezése szerint Jakab levele egy olyan zsidó irat, amelyet Krisztus nevének a két helyre való beillesztésével (1,1 és 2,1) krisztianizáltak. Spitta és Massebieau interpolációs elméletére nézve semmiféle bizonyítékot nem szolgáltat. A zsidós gondolatokkal való rokonsága az egész irat zsidó eredetét nem bizonyítja. Az viszont, hogy az összhangban van az ószövetségi iratok parainetikus irataival, nem mond ellent annak, hogy Krisztus útmutatását közli úgy, ahogyan Jézus is teszi a Hegyi Beszédben.

Spitta és Massebieau nyomán megy tovább Arnold Meyer¹⁷. Jakab levele Meyer feltételezése szerint zsidó irat. A levél írója a XII Patriarkha, illetve Philo pátriárkáról szóló magyarázata módszerét követi. A levél szerkezetében tapasztalható összefüggés hiánya azzal magyarázható, hogy a levél alapja voltaképpen Jákóbnak az 1Móz 49-ben megörökített áldásához kapcsolódik. Jákób családja tagjainak a nevet veszi sorra a levél írója, ahhoz hozzáillesztve a szülei nevét is. Ezeknek a neveknek az etimológiájához, vagy a nevek viselőjének jelleméhez kapcsolja a levél különböző részleteit. A nevek felsorolása Jákób szüleinek a nevével kezdődik: χαρά „öröm” – Izsák (1,2); ύπομονή „türelem” – Rebeka (1,4); πειρασμοί „kísértések”, a τελειοτήτης, a tökéletességhez vezető út – Jákób (1,4–12); ἀπαρχή „zsenge”, „kezdet, az első” – Ruben (1,19–24); ἀκροατής, ποιητής λόγου „az ige hallgatói, cselekvői” – Simon és Lévi (1,27); κρίσις „ítélet” – Dán (1,12k); ειρήνη „békeség” – Lea (3,17kk); μάχαι „harcok, viták, ellenségeskedések, civakodások” – Gád (4,1–7); πλούσιοι „gazdagok” – Aser (5,1–6); μισθός „bér, munkabér” γεωργός „földműves” – Izsakhár (5,4.7.); ὄμνυμι „esküdni” – Zebulon (5,12); ἰαθῆναι az ἰάομαι-ból „gyógyítani”, προσεύχεσθαι a προσεύχομαι-ból „imádkozni, könyörögni” – József (5,13–18). A 2,14–3,12 részlete nem szerepel a felsorolásban. E részlet mögött Júda, Naftáli és Benjámin azok nézete szerint is nehezen fedezhető fel, akik ezt a feltételezést elfogadják, mint például Hans Windisch néhány társával együtt és Czeglédy István.¹⁸

15 SPITTA, Friedrich: Der Brief des Jakobus, zur Geschichte und Literatur des Urchristentums. II. 1896. in: DIBELIUS, M. – GREEVEN, H., 19–22.

16 MASSEBIEAU, L.: L'Épître de Jacques est-elle l'oeuvre d'un Chrétien?, Revue de l'histoire des religions 32 (1895), 249kk., in: DIBELIUS, M. – GREEVEN, H., 20.

17 MEYER, Arnold: Das Ratsel des Jakobusbriefes, Giessen, Töpelmann Verlag, 1930

18 VARGA Zsigmond J.: Jakab levelének magyarázata, Debrecen, Kézirat, 7.

Dibelius – Greeven szerint a levél a szabadság törvényének szolgálatában álló irat. A keresztyénség gyakorlatban való megélését tekinti fontosnak, erre kell törekednie az embernek.¹⁹ Különben a levél általánosságban, személytelenül megfogalmazott irat, a parainetikus irodalom egyik jellegzetes darabja. Tartalma vitathatatlanul rokonságban van az őskeresztyén tradíció anyagával, Jézus szavainak a Hegyi Beszédben lévő részleteivel. Vannak a levélnek olyan részletei, amelyeknek a megfogalmazása eredetibbnek tűnik, mint a Máté evangéliumában található (vö. Jak 5,12 és Mt 5,33–37). A levél eredetének, kanonizálásának, és az egyháztörténet későbbi állásfoglalásának nagyvonalú áttekintése után szerintem megállapíthatjuk, hogy *Jakab levele tartalmát tekintve mérvadó, az egyház számára útmutatást jelentő, a Krisztusban adott kijelentést közvetítő irat.*

5. A levél és az újszövetségi iratok

Jakab levelének a Jézus szavaival való rokonsága a szinoptikusok közül elsősorban Máté evangéliumának a Hegyi Beszédben ránk örökített formájával, illetve annak parallel helyeivel feltűnő. *Gerhard Kittel* felsorolja azt a 26 helyet, amelyről szó van. Ezek közül 23 a Máté evangéliumban található, csupán három olyan hely van, amely a Lukács önálló anyagából való azonosságról ad számot.²⁰ Ahogyan Jézus megtiltotta az esküt tanítványainak, úgy Jakab is Krisztus követőinek (Mt 5,34–37 vö. Jak 5,12). Az imádság meghallgatásának ígéretét Jézus szavai kijelentik, Jakab levele ugyanúgy szól erről (Mt 7,7 vö. Jak 1,5). Az evangélium és a levél közti egyezések sora folytatható tovább. A Hegyi Beszéd befejezése nyomatékos felhívás Jézus szavainak megcselekvésére (Mt 7,24kk). Jakab levele is ezt teszi: „Az ígének ne csak hallgatói, hanem megtartói, cselekvői legyetek” (Jak 1,22). Jézus és Jakab ugyanúgy a legszigorúbban megtiltja a testvérek ítéletését (Mt 7,1k. vö. Jak 4,11k.). Ezeket a példákat még lehetne folytatni tovább, de azt hiszem, az eddig felsorolt néhány is elég bizonyíték arra, hogy

¹⁹ DIBELIUS, M. – GREEVEN, H., 18.

²⁰ KITTEL, Gerhard in: ZNW 1931, 145–156; 1942, 71–105; 1950/1951, 55–112.

aligha tekinthető véletlennek ez a feltűnő gondolati, tartalmi azonosság a két irat között.

Minden bizonnyal arról van szó, hogy Jakab levele az Úr szavát tudatosan idézi, hogy ezek által a keresztyéneket megnyerje az Ő útmutatása szerinti életforma követésére. Figyelemreméltó az Úr szavainak idézése, és fontos a levél megítélése szempontjából. Ennek alapján a gondos elemzés azt mutatja, hogy a szinoptikusok mai formája és Jakab levele között nincs irodalmi függés, hanem arról van szó, hogy a levél írója abból a jézusi tradícióból merít, amiből a szinoptikusok is. Jakab levelében az Úr szavainak a szóbeli hagyományból vett anyaga jelenik meg írott formában.²¹ Jakab levelének Jézus szavaival való rokonsága esetében háromféle hasonlóság jöhet számításba: egy formális, egy stiláris, és végül az érzület, a felfogás és a látásmód azonossága.²² Ebből a rokonságból az azonban szerinte sem bizonyítható, hogy Jakab a mi evangéliumaink közül használta valamelyiket, történetesen Máté evangéliumát. Arra gondolhatunk, mint ahogyan mások is, hogy a gyülekezeti szóbeli Jézus-tradíció alkalmazásáról van szó a levélben. Ezen a közvetett úton jöhetett létre a kétségtelenül meglévő érintkezés Jakab levele és Jézus evangéliuma között.

Jakab levelének figyelemreméltó a Pál leveleivel való kapcsolata is, amit nem szabad lebecsülnünk. A Jak 1,2–4 és a Róm 5,3–5 versekben szereplő fogalmak láncolata formális, és tartalmát tekintve ugyanazt a tézist magyarázza, történetesen a kísértések jelentőségét és célját a keresztyén ember életében. A törvényről a Jak 2,10 és a Gal 5,3 ugyanazt állapítja meg. Ha valaki egy parancsolatot megszeg, az egész törvény ellen vét, tehát kegyelemre szoruló ember. *Megállapítható ez esetben is az, hogy bizonyos formulákat Pál és Jakab a közös keresztyén tradícióból vett.* A személyválogatás tiltása, az igehallgatás tettekben való gyümölcsöztetése, a szegények iránti felelősség gyakorlása, ezek jelentőségének a hirdetése a közös keresztyén tradícióból származhat. Jakab nyilvánvaló, hogy később írt, Pál azonban nem közvetlenül hatott levelére, hanem áttételesen.

A Pál és Jakab közti ellentétet illetően pedig figyelemreméltó *Arnold Meyer* álláspontja. Szerinte Pál nem egy halott hitet hirdet, hanem élő hitet Jézus Krisztus megváltó tette alapján. Ő tudja, hogy az, aki benne hisz, a szeretet tetteit valósítja meg. Akinek az életében a jó cselekedetek nem va-

21 LOHSE, Eduard: Glaube und Werke zur Theologie des Jakobusbriefes, in: Die Einheit des Neuen Testaments, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1973, 285–296.

22 DIBELIUS, M. – GREEVEN, H., 27k.

lósulnak meg, az ítéletben fog részesülni.²³ Pál hitfogalmához hozzátartozik a jó cselekedet, annak a szeretetnek a megnyilvánulása, amelyben megvalósul, hogy hit által közösségben van azzal, aki szerettejárt és jót tett. Jakab jó cselekedeteinek a hirdetése pedig feltételezi azt a hitet, amelynek alapja a kapcsolat azzal, akitől jön minden jó adomány és minden tökéletes ajándék. Jakab nem Pál ellen, hanem a pszeudopaulinus keresztyének ellen küzd, akik esetében üressé, halottá lett a hit.

Jakab levelének a Péter első levelével való kapcsolata szintén figyelemreméltó, bár vannak, akik a két irat hasonlóságát olykor túlbecsülik. Bizonyos rokonság kétségtelenül van a két irat között. Péter első levelének is vannak parainetikus részletei. Mindkét levél a szétszórtságban élő keresztyéneknek szól. A legfontosabb parallel a Jak 1,2k. és az 1Pt 1,6–7. Mindkét író ugyanazt mondja ki, hogy a hit rendkívül nagy érték, amelynek a próbák között mutatkozik meg a hitelessége. A Jak 1,10k. és az 1Pt 1,24 Deuteroézsaiaást idézi, azonban más-más értelemben. A Jak 4,6–10 és az 1Pt 5,5–9 alázatra int, Isten iránti engedelmességre buzdít és az ördöggel szembeni ellenállásra, harcra szólít. További hasonlóság van az 1Pt 4,8 és Jak 5,20 között, a szeretet jelentőségéről szóló beszédben: ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἁμαρτιῶν. További érintkezést mutat az 1Pt 1,23 és a Jak 1,18. Az 1Pt 2,11 ugyanazt a képet használja az ellenségeskedést szító kívánságra, mint a Jak 4,1. A két levél közti rokonságból viszont irodalmi függésre következtetni alaptalan.

Júdás levelének írója Jakab testvéreként határozza meg önmagát. A két levél közötti hasonlóságok (Jak 3,15 – Júd 19; Jak 5,9 – Júd 16; Jak 5,7k. – Júd 21; Jak 5,19k. – Júd 22k.) azt mutatják, hogy a két levél ugyanabban a korban az ősegyház közös tradícióját használja fel a tévtanítók ellen való küzdelemben, a gyülekezet védelmében.

23 MEYER, A., 88.

6. A levél irodalmi sajátosságai

A *levél műfaja*. A levél bevezetése meghatározza az íróját, a címzettjét és tartalmaz egy rövid üdvözlő, köszöntő formát: Ἰάκωβος θεοῦ καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος ταῖς δώδεκα φυλαῖς ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ χαίρειν. A korabeli levelezési formát követi a levél írója. A kanonizálás során a levél a katolikus levelek sorába került, és a IV. században általánosan elfogadott irattá lett az egyház keleti és nyugati felében egyaránt. A levélkezdet formálisan megfelel a korabeli levél műfaji kritériumainak, azonban a záradéka már nem. Kérdéses azonban, hogy tartalmi szempontok alapján is jogos-e ennek ez a meghatározása. A levél írójának, címzettjeinek meghatározása és tartalmi sajátossága egyaránt vet fel jogos kérdéseket. A levelet tartalmi szempontok alapján kell elemeznünk ahhoz, hogy irodalmi műfajáról helyesen tudjunk dönteni.²⁴

A magyarázat során minden egyes szakasznak az elemzését gondosan el kell végeznünk és ennek összegezése nyomán kapjuk meg az eredményt. A Jak 2,1–3,12, a levél központi része, úgy tűnik az olvasókat szólítja meg tanítói stílusban a *diatribé* módszerét követve,²⁵ kivétel a 2,13. Ez egy izolált, különálló mondat, ami ezt az értekezést keretbe foglalja. A 3,13–5,6 részlet kisebb egységekből áll, pl. 3,13–17; 4,1–6; 4,13–16. Izolált, különálló a 3,18 és a 4,17. Az 1,1–27 és az 5,7–20 szakaszban pedig kisebb vagy nagyobb részletek teljesen laza, egymástól független felsorolásban következnek egymás után. Az elemzés alapján kitűnik, hogy a levélből hiányzik a gondolatok egy egységes szempont szerinti kötődése egymáshoz. Ez különben jellemző az akkori parainetikus irodalomra. A szerkesztésmód így szabadságot biztosít a tanítónak arra, hogy felszabaduljon az összefüggés keresésének a nyűge alól a szerkesztés során. Jellemző ez a szerkesztési mód a páli levelek egyes részleteire és a Zsidókhoz írt levélre is.

Jakab levele nem szükséghelyzetben lévő gyülekezet konkrét problémájára adott válasz. A levél írója és olvasói között a személyes, közvetlen kapcsolat a levél tartalmi elemei alapján nem állapítható meg. A levél címzettjei,

24 DIBELIUS M. – GREEVEN, H., 1.

25 A *diatribé* a dialógus utóda, a dialógust csak mímeli, mert az ellenfele nincs jelen. A látszólagos párbeszédben a szónok teszi fel a kérdést, és ő adja meg rá a választ is. Tulajdonképpen erkölcsi tartalmú, intő, a társadalmi szokásokat bíráló, előítéleteket támadó, patetikus prédikáció volt. In: VANYÓ László: Az ókeresztény egyház irodalma, Budapest, Szent István Társulat, 1988, 57k.

ezek a szétszórtságban élő keresztyének – a tartalom alapján úgy tűnik – nem üldözések között élnek, hanem a hétköznapi élet gondjai, bajai között lévő „kisemberek”. A szétszórtságban élő „lelki Izráel”-ről van szó, egyszerű egyháztagokról, akik a társadalom különböző rétegeihez tartoznak. Kísértést jelent, hogy a gyülekezeti közösségben a szeretet rendje helyett a világi trend jelentkezik, és nemkívánatos módon meghatározza a gyülekezeti tagoknak az egymáshoz való viszonyát, illetve a gyülekezetbe érkezők fogadásának a kétféle mércével való módját. A levél a megírása korában jelentkező tipikus, általános emberi bűnök ellen küzd. Azokról a tipikus emberi bűnökről van szó, amelyek az első század végén élő keresztyének kora után is ismétlődnek.

A levél befejezése mellőzi a levél műfajához hozzátartozó záró gondolatokat. A levél tartalmi elemzése nyomán megállapíthatjuk, hogy ami az irodalmi jellegzetességét illeti, *ez a mű a diatribé stílusában megírt tanítás*. A levél kezdete jól hangzana a διδαχή Ἰακωβου felirattal is.²⁶ A levél írója azonban a levél bevezetésének meghatározásával nyilván nagyobb jelentőséget kívánt adni a benne foglalt tanításnak. A befejezése viszont a maga szokatlan módjával hívja fel olvasói figyelmét annak a gondolatnak a jelentőségére, ami fontos és követendő mindazok esetében, akik olvassák: a megtevélyedett emberért, emberekért való tett, a missziói munka.

A levél nyelve és stílusa. Igen jó, választékos görög nyelv, a stílusa költői, szónoki módszer alkalmazását is tükrözi. Nyelve a zsidó hagyományokban gyökerezik, és szoros kapcsolatban van Jézus tanításának jelentős elemeivel. Amint arról már az előző egységekben is szó volt, az anyaga minden bizonynyal a korai evangéliumi tradícióra nyúlik vissza, amit az evangéliumokkal közösen használt. Elképzelhető, hogy vagy a korábban összegyűjtött tradíció anyagát hozza, így nyelve egységes, de az is, hogy azt teljesen szabadon felhasználva maga emelte egy bizonyos nyelvi kultúra szintjére. A levél mindenestre, mint ahogyan a parainetikus irodalom más iratai is, a keresztyénység legkorábban hozzáférhető tradíciójáig nyúlik vissza. Igaz, hogy a zsidó tradíció és az evangéliumi tradíció együtt érvényesül a levélben, de ez természetes, hiszen Jézus az ószövetségi ígéretek útján jelent meg, és szent irata az atyák hagyománya volt, amit idézett, és korszerűen magyarázott. Tehát nem meglepő, hogy az apostolok iratai számára is meghatározó. Azok, akik viszont Jakab levelének keresztyén jellegével kapcsolatban azért vetnek fel kérdéseket, mert Jézus neve csak kétszer fordul elő benne (1,1; 2,1), és a szöveg akkor is értelmes marad, ha kiemeljük belőle, sőt némelyek odáig is elmennek, hogy elvitatják keresztyén jellegét, azok megfelelnek arról, hogy bár

26 WINDISCH, H. – PREISKER, H., 3.

mindez igaz, Jézus Lelke azonban áthatja az egész levélben lévő tanítást. A levél tanításának számos részlete máshogy nem érthető meg, például: 1,6.22; 2,5.8.13; 3,12; 5,1.7.12., ahogyan azt Hauck²⁷ másokkal együtt megállapítja.

A levél számtalan kifejezése, fogalma az újszövetségi iratok közül csak ebben az iratban található (1,14.15.19; 2,16; 4,9 stb.). Szójáték fordul elő az 1,1k.; 2,4; 3,6.7k.17; és 4,14 versekben, alliteráció pedig az 1,2-ben és a 3,5-ben. Gyakran párbeszéd, kérdés-felelet formájában adja elő tanítását, így például a 2,18 és az 5,13 részletben. A levél két hexameter részletet is hoz (1,17 és 4,5). Néhány esetben azonban a mondatszerkesztése kifogásolható (lásd 3,3.12; 4,13kk). A LXX hatása érzékelhető a 2,1.9.13.16 és 5,17 versekben. Szívesen használja a genitivusos szerkezeteket a melléknév pótlására. Találkozunk a konjugáció perifrasztika alkalmazásával is (1,17; 3,15).

Az a hipotézis, amely szerint a levél eredetileg arám nyelvű lett volna, semmiféle nyelvi bizonyítékkal nem támasztható alá, a levél retorikai jellege ezt teljesen kizárja. Ha az 1,17 valóban egy verset idéz, akkor ezzel a diatribé szokásos módszerét követi. Nem hiányzik az ironia sem a levélből (2,19). Helytálló az a megfigyelés, hogy a levél egy része esetében az írója a szövegnek nem formálója, hanem átadója, közvetítője. Egy igen korai, ősi tradícióból való anyagot más elemekhez szervesen kapcsolva szerkesztett egybe. Az ószövetségi és Jézustól való legrégebbi tradíció anyagát az első század sajátos irodalmi műfajának, a parainézisnek az alkalmazásával közvetítette olvasóinak.

A levél irodalmi elemzése alapján nyilvánvaló, hogy *Jakab levele nagyon jó görög nyelven megírt irat*. Nyelve, stílusa egyrészt a közös keresztyén tradícióra utal, másrészt annak alapján írójának a műveltségére, a korabeli egyházi nemzedék iránti felelősségére, és missziói lelkületére.

27 HAUCK, Friedrich: Die Kirchenbriefe, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1954, 4.

7. A levél írója és írásának célja

A katolikus levelek között két olyan levél van, amelynek a bevezetésében az ősegyház nagy tekintélyű, közismert személyiségének a neve meg van határozva, az egyik Péteré, a másik Jakabé. A levél bevezetése így szól: Ἰάκωβος θεοῦ καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος. Név szerint ugyan Júdás levele is meghatározza az íróját: Ἰούδας Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος (Júd 1), ezzel a meghatározással azonban a szerző a maga levelének jelentőségét a Jakabra való hivatkozással igyekszik megerősíteni. Voltaképpen ily módon Júdás levelének bevezetése kiegészíti és ezzel megerősíti a Jakab tekintélyét. A kor kedvelt férfinevéről van szó. Az Újszövetségben öt személyről tudunk, aki ezt a nevet viselte:

1. Zebedeus fia, János testvére (Mk 1,19; 3,17 par.; ApCsel 12,2 stb.),
2. Az Alfeus fia (Mk 3,18),
3. Az Úr testvére, József és Mária fia (Mk 6,3; 1Kor 15,7; Gal 1,19; 2,9.12; ApCsel 12,17; 15,13; 21,18; Júd 1),
4. Jakab, aki egy bizonyos Máriának a fia (Mk 15,40 par.; 16,1). Őt a „kis Jakab” néven említik, akinek testvére József,
5. Júdás apostol apja (Lk 6,16; ApCsel 1,13).

Amint a felsorolásból láthatjuk, vannak a Jakab nevet viselők között, akikről a nevük megemlítésén túl semmit nem tudunk. *A Zebedeus fia és az Úr testvére az, aki ily módon számításba jöhet a levél írójaként.* Zebedeus fia, János apostol testvére azonban már Kr. u. 44-ben vértanúhalált halt, így általában, legalábbis a kérdéssel foglalkozók többsége, nem veszik számításba a levél írójaként.

Egyetlen Jakab van tehát, aki az őgyházi tradíció szerint számításba jöhet nevének a levél bevezetésében lévő meghatározása alapján: Jakab, az Úr testvére. Jézus családjának tagjai ugyan messiási munkája idején még nem tartoztak a követői közé (Mk 3,21.31kk; Jn 7,5), de feltámadása után megváltozott a helyzet. Jézus mennybemenetele után a Szentlélek kitöltetésére várakozó, imádkozó tanítványok körében már ott vannak Máriával, Jézus anyjával együtt (ApCsel 1,14). Jakab ezután a jeruzsálemi ösgyülekezet tekintélyesei között van, ő a gyülekezet vezetője (ApCsel 12,17; 15,13; 21,18). Pál apostol Jakabot azok közé sorolja, akinek Jézus feltámadása után megjelent (1Kor 15,7), az apostoli gyűlésről szóló beszámolójában pedig a legnagyobb tekintéllyel rendelkezők között említi. Ő mondta ki a döntő szót

a népek fiaiból lett keresztyének helyzetének rendezése ügyében Péter után (ApCsel 15,13). Az oszloppostolok között szól róla a Gal 2,5-ben. Tekintélye meghatározó volt a gyülekezetek széles körében (Gal 2,11).

Jakabot, az Úr testvérét tekinti a levél szerzőjének több jelentős újszövetséges, köztük *Bengel*²⁸ is. Szerinte ő Jeruzsálemben, Palesztinában és Szíriában, Péter Babilonban és Kelet más vidékein, János Efézusban és Ázsiában tartózkodott főként. A levél írója azon túl, hogy Istennek és Jézus Krisztusnak a szolgálója, nem mond önmagáról semmit. Amit a levél szövege még elmond az írójáról, az csupán annyi, hogy az egyház tanítói közé sorolja magát (3,1), nem prófétának, nem is vezetőnek²⁹, hanem pedagógusnak tartja magát. Nem nevezi magát az Úr testvérenek sem. Júdás levele és Pál apostol meghatározása alapján került a neve mellé ez a meghatározás. Pál apostol ezt a meghatározást több esetben is a jeruzsálemi gyülekezet tekintélyes személyiségére vonatkoztatta, az azonban kérdés, hogy ez érvényesíthető-e a levél írójára. *Bengel, Feine – Behm, Schlatter, Stauffer, Kittel* és *Pröhle* az Úr testvére Jakabot tekinti a levél szerzőjének. Érvük az, hogy Jakab, az Úr testvére az ógyház elismert, tekintélyes személyisége. Az azonban kérdés marad, hogy a legkorábbi egyházatyák miért nem sorolják az újszövetségi iratok köréhez tartozónak.

A levél tanítása és a szinoptikusok, főként Máté evangéliuma Hegyi Beszédének az anyaga között feltűnően sok érintkezés van. Jakab nyelve Jézus nyelvére emlékeztet (4,4) és tanítása Jézus tanításával tökéletes összhangban van. Ez az összhang azonban nem jelenti azt, hogy Jakab levelének írója Máté evangéliumának az evangélium előtti forrását ismerte, és abból merített, a Jakab szövegének megfogalmazása ugyanis még eredetibbnek tűnik, mint a Mátéé. Elképzelhető, hogy bizonyos esetekben Jézusra megy vissza.³⁰ Arról van szó, hogy más forrás, más tradíció lehet a két irat mögött, és a Jakab által hozott szöveg az eredetibb (vö. Jak 5,12 és Mt 5,33–37).

Vannak, akik ezen az alapon egészen korai iratnak tartják a levelet, és az első keresztyén nemzedék valamelyik tagjától származtatják. *Schlatter* szerint a levélben annak a hangja szólal meg, aki Jézus közvetlen közeléből, az első tanítványok szűk köréből való.³¹ Kérdés, hogy ez a Jézus közvetlen közeléből való tanítvány ki lehet. Ki az, aki annak a más tradíciónak a le-téteményese, amelyet Jakab levele tükröz? Vajon ez a Máté Hegyi Beszéde

28 BENDEL, J. A., 712.

29 DIBELIUS, M. – Greeven, H., 18., 24.

30 MEYER, A., 162k.

31 SCHLATTER, Adolf: Der Brief des Jakobus, Stuttgart, Calwer Verlag, 1956, 7.

anyagánál is eredetibbnek tartott megfogalmazás nem köthető-e *Jakabnak, a Zebedeus fiának* a nevéhez, aki már Jézus mellett is készíthetett feljegyzéseket? A Jézusról szóló tradícióról kisebb nagyobb feljegyzések készítése már korán elkezdődött. *Igaz, hogy a Zebedeus fia Jakab Kr. u. 44-ben mártírhalált halt, azonban ez azt jelenti, hogy még tíz évig élt Jézus feltámadása után.* Az is tény, hogy Pál apostol a pogánykeresztyének ügyében Jakabbal, az Úr testvérével tanácskozik, de az a téma éppen azért tartozik Jakabra, mert a törvénnyel kapcsolatos, és jeruzsálemi, zsidókból való keresztyének okoztak zavart a pogányokból lett keresztyének körében. Amikor Pál apostol kifejezetten hangsúlyozza, hogy ez esetben Jakabról, az Úr testvéréről van szó, nem éppen azért teszi-e ezt, hogy megkülönböztesse a Zebedeus fia Jakabtól, aki ekkor még életben van?

Azzal kapcsolatban, hogy Jakab, az Úr testvére lenne a levél szerzője, számos figyelemreméltó szempont vetődik fel, amelynek alapján szerzőségét az újszövetségesek tekintélyes része elutasítja. Jakab levele, ami irodalmi formáját, nyelvét, stílusát illeti, kiváló alkotás. A levél írója görög nyelven úgy ír, mint akinek anyanyelve az. A legmagasabb, a klasszikus görög nyelvű iratok színvonalát képviseli, legfeljebb a Zsidókhöz írt levél nyelve előzi meg.³² Egy palesztinai zsidó, akinek anyanyelve az arám, nem képes azon az irodalmi szinten alkotni, mint amilyenén megszületett és előttünk van ez a levél.³³ A mű nyelve, stílusa nem palesztinai zsidó személyre vall. Intelmei, a képanyag (3,12; 5,7), olvasóinak a megszólítása, a különböző görög nyelvi sajátosságok és irodalmi kifejező eszközök alkalmazása ellene mond annak az álláspontnak, amely szerint Jakab, az Úr testvére lenne a levél írója.

Azok viszont, akik az Úr testvére Jakab szerzősége mellett kitartanak, felvetik azt az áthidaló megoldást, amely szerint Jakab egy hellenista zsidó segítségét vette igénybe, amikor levelét a diaszpórában élő honfitársai számára akarta eljuttatni. *Jakab, az Úr testvére tehát egy ún. titkár segítségével alkotta meg munkáját.* Feltételezések szerint talán lehetséges, hogy az *István köréhez* tartozó hellenista zsidókeresztyén volt az, akinek köszönhető a levél irodalmi formája.³⁴ Ez az ún. *amanuensis*-elmélet azonban több kérdést is felvet. Mennyiben kapott szabad kezét a feladattal megbízott író, és mennyiben csak közvetítője Jakabnak, az Úr testvérének? Az *amanuensis*-elmélet a levél szövege alapján nem igazolható.

32 BARCLAY, W., 36.

33 SCHRAGE, W., 11.

34 KITTEL, G., 79.

Ha valóban Jakab, az Úr testvére volna a levél szerzője, akkor ez az irat volna az Újszövetség könyvei közül a legkorábbi irat. Az Úr testvére Jakab ugyanis Kr. u. 62-ben mártírhalált halt.³⁵ Ez azt jelenti, hogy a levélnek az I. század közepe után legkésőbb 9–11 évvel meg kellett születni, vagyis még Pál levelei előtt. A levél háttere és üzenete azonban ezt nem támasztja alá. Ellene mond Jakab, az Úr testvére szerzőségének az is, hogy az óegyházi hagyomány legkorábbi idejében nem említi, nem idézi.

A levél minden bizonnyal *pszeudepigráf irat*, legalábbis a tudomány mai állása szerint. A levél írója lehet egy Jakab nevű hellenista műveltségű zsidó keresztyén tanító. A Jakab név akár az író saját neve is lehet, a levél írója azonban akkor is ismeretlen személy a számunkra, ha történetesen a neve Jakab volt. Elképzelhető azonban az is, hogy a Jakabnak, a Zebedeus fiának a körében keletkezett Jézus-tradíciót használta fel, így a névmeghatározással erre utal. A Jakab nevet másrészt azért is választhatta szerzői névként, hogy a hiteles keresztyén tanítás, ami vitán felül az, minél szélesebb körben érvényesülhessen. Arra törekedett, hogy Jézusnak a levélben rögzített tanítása, amelyet a korai tradíció anyagából vett, ne maradjon csak elmélet, hanem életformaként valósuljon meg és legyen jelen a világban Krisztus követői által.

A levél írásának *célja Krisztus követőinek eszméltetése arra, hogy Jézus tanítása nem csupán egy elmélet, hanem az életet meghatározó erő*. Aktivizálni igyekszik tanításával Jézus első század végén élő követőit Krisztus tanításának az életben való érvényesítésére, akár az istentiszteletről, akár a gyülekezet tagjaihoz való viszonyukról, akár a hétköznapi élet dolgairól legyen szó. Felelősségre int az eltévelyedett testvérek iránt, akármilyen legyen a tévelygés oka: egy ember megnyerése Krisztus számára életmentés. Ezen túl a sikeres missziói munkára indítja a levél befejezésekként olvasóit.

35 MICHAELIS, Wilhelm: Einleitung in das Neue Testament, Bern, Berchthold Haller Verlag, 1954, 280k.

8. A levél címzettje

A levél címzettjének meghatározása ez: ταῖς δώδεκα φυλαῖς ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ – a diaszpórában élő tizenkét törzsnek. Konkrét város, illetve tartomány vagy tartományok meghatározása helyett a levél egészen átfogóan fogalmaz. Kérdés, hogy míg a diaszpóra kifejezés egészen kitágítja a levél címzettjeinek a körét, a tizenkét törzs megnevezés nem szűkíti-e le. Kire vonatkozik a diaszpórában élő tizenkét törzs megnevezés? Ki a levél címzettje? E tekintetben sem azonos az írásmagyarázók álláspontja. Vannak, akik Izráel tizenkét törzsére vonatkoztatják, és Jákób és családtagjai nevének allegorikus értelmezésével magyarázzák a levél címzettjeit. Ily módon tágul a kör. A levél bevezető mondatában az író nem történeti híradásnak szánja a mű címzettjeinek meghatározását, hanem csak iránymutatásnak az irat megértésében. Többen képviselik ezt az álláspontot.

Vannak olyanok is, akik nem tartják keresztyén iratnak a levelet, főként azzal érvelve, hogy Jézus neve is csak két helyen szerepel benne, de ott is mellőzhető anélkül, hogy az sértené a mondat értelmét. Tehát a levél címzettjeinek meghatározását is ennek megfelelően értelmezik. Ez az érvelés azonban a levél tartalma, Jézus tanításának közvetítése, az újszövetségi iratokkal való tökéletes összhang kimutatása alapján elutasítandó. Az allegorikus-etikus alapon való névmagyarázat gyakorlata, az ún. *onomastica sacra* abban a korban nem volt idegen, bevett gyakorlat volt.³⁶ Ez a magyarázati mód lehet tetszetős és érdekes, azonban a szerző intenciója szerint másról van szó.

A levél írója bevezetésében a címzettek meghatározásával azt az új Isten népét, azokat a keresztyéneket határozza meg, akik a világban bárhol szét-szórtságban, kisebbségben élnek. Az újszövetségi irodalom az első század végén általában használja azokat a megnevezéseket Krisztus követőire, amelyek az ószövetségi korban Izráelre vonatkoztak. Itt is erről van szó. *A tizenkét törzsként diaszpórában élő nép Isten új szövetséges népe, Krisztus egyháza, bárhol is él a világban.* A címzettek meghatározása internacionális és inter-konfesszionális.

36 HAUCK, Friedrich: Die Kirchenbriefe, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1954, 4.; vö. WINDISCH, Hans – PREISKER, Herbert: Die Katholischen Briefe, Tübingen, J.C.B. Mohr, 1951, 4.

9. A levél keletkezési helye és ideje

A levél bevezető mondatának meghatározása szerint a levél a diaszpórában élőkhöz szól, így *Michaelis* szerint a levél keletkezési helyeként Palesztina jöhet számításba.³⁷ *Bengel* Jeruzsálemre gondol.³⁸ A Jézus-tradíció igen jó átörökítéséről van szó, tehát azok körében célszerű keresni a keletkezési helyét, akik Jézus közvetlen környezetéhez tartoztak, látták, hallották, amit tett. Jakab, illetve a forrása jobban értette Jézus szavainak eredeti intencióját, mint Máté evangéliumának szerzője vagy forrása. Természetesen az is számításba veendő, hogy ez a forrás Palesztinán kívüli helyre is eljuthatott, amit a levél ismeretlen írója, a minden bizonnyal zsidó származású, igen művelt hellenista tanító közvetített. Amennyiben a levél címzettjeinek is az egész egyházat tekintjük, az írója, illetve az első század végén már általánossá vált nyelvhasználat szerint, akkor nemcsak Palesztina jöhet számításba a levél keletkezési helyeként. Az első század második felétől kezdve, de különösen annak utolsó évtizedeiben a korábban Isten ószövetséges népére vonatkozó meghatározásokat már Isten újszövetséges népére, az egyházra vonatkoztatva használták.

Ha viszont *Kittel*³⁹ álláspontja szerint ítéljük meg a levél íróját és ennek megfelelően keressük a keletkezési helyét, akkor Jeruzsálem jöhet számításba.⁴⁰ A levél keletkezési ideje pedig a 40-es évek. Ez azt jelentené, hogy Jakab levele még Pál missziói munkája előtt keletkezett volna, az apostoli zsinat előtt, amint korábban említettem. E szerint Jakab levele volna az újszövetség legkorábbi irata. Ez azonban a levél belső bizonyágtétele, nyelve, stílusa, az egyházi szituáció ismerete alapján szerintem nem igazolható. Kérdéses azért is, mert a korai egyházi atyák és a kanonikus iratok legkorábbi kánonjegyzéke sem tesz említést róla. Nem igazolható viszont az az álláspont sem, amely a levél keletkezési idejét túlságosan későre, a második század első negyedére teszi.

A levél keletkezési helyére nézve Palesztina, illetve Antiókhia környéke jöhet számításba a feltételezések szerint, de van, aki Rómát sem tekinti kizártnak.⁴¹ Erre azonban a levélből semmilyen konkrét támpontot nem

37 MICHAELIS, W., 278.

38 BENDEL, J. A., 712.

39 KITTEL, G. in ZNW 41. 1942. 71–105.

40 BARCLAY, W., 28.

41 DIBELIUS, M. – Greeven, H., 46.

kapunk. Teljes bizonyossággal sem a levél keletkezési helyét, sem az idejét nem tudjuk megállapítani. A levél *keletkezési helye ismeretlen, az ideje pedig a Krisztus utáni első század vége lehetett.*

10. A levél vallástörténeti háttere

A levél vallástörténeti hátterének megállapítása meglehetősen nehéz, mivel a keletkezési idejével szoros kapcsolatban van. A levél műfaja szerint parainetikus irodalom. Intelmeinek a fogalmi egybehangzóak Pál leveleinek hasonló részleteivel. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy azoknak a hatása érvényesül bennük. Egyes fogalmi a sztoikus terminológiát idézik, a gnosztikusok fogalmait, ez sem jelenti viszont azt, hogy ez döntő lett volna a levél számára. Intelmeinek sajátossága egy bizonyos *internacionalitás és interkonfesszionális*.

A vallástörténeti háttér, amely leginkább számításba jöhet, a legrégebbi, nem keresztyén *zsidóság*. Vannak olyanok, akik ennek alapján el is vitatják a levél keresztyén jellegét. *Spitta* és *Massebieau* felveti azt a kérdést, hogy ezt az iratot vajon nem a levél szerzője krisztianizálta-e, vagy valaki más, azzal, hogy az eredetileg zsidó iratba Jézus Krisztus nevét két helyen beillesztette.⁴² *Spitta* és *Massebieau* álláspontjával már az előzőek során találkoztunk. Elvitathatatlan, hogy a levél a keresztyénség előtti irodalomra hivatkozik, viszont ez természetes, ezt teszi Jézus is. Az üdvösség a zsidók közül származik. Jézus feltámadása után az íráskor alapján Mózesről kezdve világítja meg az emmausi úton szenvedésének és halálának az eseményeit. A két út feltárása esetén, a házi táblák során a Kolosséi, az Efézusi és Péter első levelében is erről van szó.

A zsidóságból eredő gondolatokkal való rokonsága nem bizonyíték arra, hogy jogosan kétségbe vonható keresztyén mivolta. Ha Jézus neve valóban csak kétszer szerepel a levélben oly módon, hogy ki is hagyható belőle a levél üzenetének csorbulása nélkül, az nem jelenti azt, hogy a Jézustól való tanítás, az üzenet nem szólal meg benne. Ezenkívül is vannak olyan részletek,

42 DIBELIUS, M. – Greeven, H., 20.

amelyek vitathatatlanul a keresztyénekre vonatkoznak, így például az 1,18, és a 2,7.

Jakab levelének egy szűk vallástörténeti háttérhez való besorolásától óvakodnunk kell. A levél vallásossága a gyakorlati életre irányul, útmutatása-it nem valamiféle elvi teológiai koncepció határozza meg. Szó van természetesen benne teológiai fogalmakról, amelyek által Krisztus követésének a lényegét, az életfolytatásban megmutatkozó konkrét formáját világítja meg. Jakab levele a gyakorlati, az *aktív* keresztyénségről szól. Ami a levél háttérét illeti, azokról a körökről, *azokról a gyülekezetekről van itt szó elsősorban, amelyeknek Jézus szavainak a gyűjteményét, a Jézus-tradíciót köszönhetjük.* Ez a döntő. Az pedig természetes, hogy ezenkívül hatással volt a levél írójára a korabeli vallási, elsősorban *a zsidó bölcsesség* irodalma, ezen kívül *a görög próza a költészettel együtt és a filozófia.*

11. A levél üzenete

1. *Isten és Jézus Krisztus személye a levél jelentőségének, tekintélyének az alapja.* Jakab Istenre, a Mindenhatóra és szent Fiára, a Megváltó Krisztusra irányítja olvasói figyelmét, aki a levél üzenetének a forrása, a levél szerzője. Nem a maga származásáról, családi háttéréről szól, hanem arról, ami a levél hitelessége szempontjából fontos. *Jakab Istennek és Jézus Krisztusnak a szolgálja.* A maga személyét illetően csak a nevét határozza meg, a *funkciójáról* szól. Isten Krisztus megjelenése után is emberi módon szól az emberekhez, de tőle való üzenettel. Az emberi hang mennyei üzenet közvetítője. *Jakab nem a forrása, hanem a hirdetője, közvetítője Isten szavának. Az Istennel való személyes kapcsolat feltétele a hiteles üzenet átadásának.*

2. *A levél tartalma* Istennek az üdvtörténet ószövetségi korban adott, Jézus Krisztus által megerősített, új, egyszer s mindenkorra érvényes üzenete. Összekapcsolja az ószövetségi korban, az atyák idején adott kijelentést és a Jézus által érvényesített üzenetet. *Isten üdvözítő terve eseményeinek összetartozását, folyamatos kibontakozását szemlélteti.* A jelen kora, az újszövetségi nép élete a múltban gyökerező lét, amely a jövőben folytatódik, és teljeseedik ki.

3. Az új szövetséges nép jelene még *nem mentes a kísértésektől*, a próbáltól, de azok hitének megerősítését, javát szolgálják. A keresztyén ember megromlott emberi természete újra meg újra támad, *a kísértéseknek nem Isten a forrása*. Ő jó, és minden jó adomány és tökéletes ajándék tőle jön, aki változhatatlan valóság.

4. *Az igazi istentisztelet folytatódik az életben emberséges tettekben*. A szeretet parancsának érvényesítése mellett az erkölcsi tisztaság megvalósítása az istenfélő életről szóló jeladás, az Isten igényének megfelelő istentisztelet.

5. *A személyválogatás tiltása a gyülekezeti közösségen belül*. A világi normák nem követendők sem az egyház istentiszteletére jövő gyülekezeti tagok esetében, sem másutt. Isten nem személyválogató, népe sem lehet az.

6. *A szegények és gazdagok helyzetének megítélésében Jézus tanítása az irányadó*. Mindkettő a mulandó világhoz tartozó állapota az embernek, a maradandó jövő szempontjából célszerű élni mindkettővel. A „szegény” meghatározás Jézus korában, de a levél írásának idején is nemcsak gazdasági kategória, hanem vallási jelentéstartalmat nyert. A „föld népe” az istenfélők, akik nem tartoznak a kétes értékű jómódú, az Úr törvényét legfeljebb csak formálisan teljesítő elithez, hanem fogékonyak Isten szavára. Ők számíthatnak Isten segítségére azokkal a gazdagokkal szemben, akik visszaéltek helyzetükkel, a gyakorlati életükben istentelenek és embertelenek.

7. *A jó cselekedetek jelentősége, a cselekedetek és a hit kapcsolata*. A jó cselekedetek az élő hit gyümölcsei. Az a hit, amely nem folytatódik jó cselekedetekben: *halott*. Az a hit, amely csupán elméletté vált, nem az Úr igényének megfelelő, változtatásra szorul. A hit és a jó cselekedetek elválaszthatatlanul összetartoznak, ahogyan azt az ószövetségi példák szemléltetik. Jakab jó cselekedetek-fogalmához hozzátartozik a hit, mint ahogyan Pál hitfogalmához hozzátartozik a jó cselekedet. A két irat szembeállítása egymással nem célszerű, annál is kevésbé, mert nem azonos korban születtek meg. Mindegyik saját kora Krisztus követőinek szólaltatja meg a hiteles üzenetet, szükségszerűen kiélezve azt. Jakab jó cselekedetekről szóló tanítása aktivitásra szólítja Krisztus követőit, vagyis az életformában megnyilvánuló hit természetes következményét igényli.

8. *A gyülekezeti tanítók felelőssége, a nyelv bűnei*. A tanítás beszéd által jut el az emberekhez, a tanítók felelőssége, hogy mit közvetítenek nekik. A nyelv, a beszéd vajon lehet-e egyszerre Isten magasztalásának és az ember szidalmazásának az eszköze, azé az emberé, akit Isten a maga képére teremtett? Ugyanaz a száj lehet-e az áldás és az átok közvetítője? Maga a természet is arra tanít, hogy ez lehetetlen. 9. *A felülről való bölcsesség megmutatkozása*

és hiányának háttere. A megromlott, önző emberi kívánság kiélése, a világ barátsága ellenségeskedés Istennel.

10. *Isten soha ne maradjon ki a hétköznapi élet terveiből sem, hiszen tőle függ minden dolgunk, az egész életünk, a jelenünk és a jövőnk egyaránt.*

11. *Az Úr visszajön, türelmesen kell várni, mint ahogyan ezt teszi a földműves a maga életének keretei között.* Minden élethelyzetben célszerű teendő odajárulni az Úrhoz imádságban, akár jó és örömet jelent, akár nehéz, gyógyításra váró betegségről legyen szó. Az imádság és a korszerű gyógy mód igénybevétele feltételezi egymást. Krisztus követése közösségi létmód, amelyben az előjárók szolgálata fontos.

12. A tévutat járó emberek megmentése, a misszió minden egyes gyülekezeti tag lehetősége és felelőssége. Az életről van szó, amely minden embernek fontos.

A levélnek ez az utolsó intelme, amely üzenetének érvényesítését és a missziói munka folytatását igényli attól, aki olvassa, egészen Krisztus dicsőséges visszajöveteléig.

12. A levél magyarázatának módszere

A levél magyarázata a szöveg fordítását hozza, ezt követően a szöveg elemzését és a tartalmi összefoglalását. Voltaképpen az egezetikai munka ezzel zárul. A korábbi egezetikai munkáimban ezt a módszert követtem, mint ahogyan mások is. Általában a szövegelemzés és tartalmi magyarázat sem külön egységként jelenik meg a magyarázatok többségében, hanem vannak kommentárok, amelyek elsősorban a szöveg kritikai elemzésével foglalkoznak, és vannak, amelyek a tartalmi elemzésre teszik a nagyobb hangsúlyt. Varga Zsigmond J. professzor magyarázatai között is találunk mindkét magyarázati módszer követésére példát. Az egezetikai módszerek közül én azt tartom célszerűnek, amelyben a szöveg kritikai elemzése és a tartalmi magyarázat külön egységként jelenik meg. A tartalmi magyarázat ugyanis hasznos építő olvasmánya lehet a gyülekezet tagjainak is, akik bibliai ismereteiket szeretnék elmélyíteni. Ezenkívül, szintén gyakorlati szempontok alapján, gyülekezeti lelkészek igényének megfelelően, sőt korábban az ún. exmisszus hallgatóim kérését is figyelembe véve a Pásztori

levelek magyarázatával kezdődően az egzegetikai munkámat kiegészítettem minden perikópa esetében *meditációval*. Voltaképpen ezt tettük többen is kezdő tanár koromban, amikor a Református Egyház című folyóiratban a Bibliaolvasó Kalauzunk alapján minden hónap vasárnapjára és ünnepeire megjelentettük a szerkesztő kérésére a magyarázatunkat. Az első ilyen jellegű magyarázatom Bottyán János felkérésére született meg. Részben a lelkipásztorok kérésének engedve, másrészt a bibliaismeretük elmélyítésére törekvő gyülekezeti tagokra tekintettel vállaltam, hogy Jakab levelének a magyarázatát is kiegészítem minden perikópa után *meditációval*. A tudatlanság a hitetlenség melegágya, igyekeztem és igyekszem mindent megtenni azért, hogy a Bibliával és annak Urával kapcsolatban tapasztalható nagyfokú tájékozatlanság, tudatlanság és tévhit megszüntetését segítsem. A tudományos módszert Jakab levelének a magyarázata során is úgy alkalmazom, hogy annak eredményét a *meditációval* kiegészítem.

